
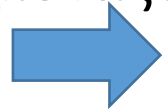

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Θεωρητικές σκέψεις και προτάσεις για την πράξη

Χρήστος Γκόβαρης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

«Διαπολιτισμικότητα στο Δημοκρατικό Σχολείο»

 Ζητούμενο: η αλληλεπίδραση μεταξύ «διαφορετικών» υποκειμένων με όρους ισότητας, συμμετοχής και αλληλεγγύης συμβολή στο Δημοκρατικό Σχολείο.

- **Διαπολιτισμική Εκπαίδευση:** συνδέεται με μια ευρύτερη και συγκρουσιακή θεωρητική συζήτηση που αφορά στο ζήτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης στην εποχή μας.
- **Διαπολιτισμική Εκπαίδευση:**
 - «παιδαγωγική» εξειδίκευση αυτής της γενικότερης περί κοινωνικής δικαιοσύνης θεωρητικής συζήτησης πώς μπορεί να διασφαλισθεί εκπαιδευτική δικαιοσύνη στην πολυπολιτισμική συνθήκη;
 - Οι απαντήσεις αναπτύχθηκαν «αναγκαστικά» μέσα σε ένα συγκρουσιακό θεωρητικό πλαίσιο (ενδεικτικά: διανεμητική δικαιοσύνη, σύνθετη δικαιοσύνη, μη εξισωτική δικαιοσύνη κλπ.)
 - αυτό εκφράζεται και στις διαφορές των προτάσεων της για την πράξη (δεν υφίσταται μια διαπολιτισμική εκπαίδευση)

 Υιοθετώντας μια συγκεκριμένη προσέγγιση στην πράξη, «υιοθετούμε» και μια συγκεκριμένη αντίληψη για την κοινωνική δικαιοσύνη - Τι επιλογές έχουμε;

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Βλέπουμε μήπως μόνο την κορυφή του «παγόβουνου» ;

**Πολιτισμικές
διαφορές**

Η φιλοσοφική διαμάχη
γύρω από την έννοια της
Αναγνώρισης

Οικουμενισμός vs Σχετικισμός

Διάρθρωση της εισήγησης

Τα βασικά σημεία:

- Στα εγχειρίδια της Γλώσσας του ΔΣ συναντάμε δυο «πρότυπα» κατευθύνσεων/στόχων για την πράξη της διαπολιτισμικής – Σε ποιες θεωρητικές θέσεις περί κοινωνικής δικαιοσύνης εδράζονται αυτά τα πρότυπα;
- Υπάρχει «κάτι» σε κάποιο από αυτά τα «πρότυπα» το οποίο οφείλει να με προβληματίσει; Ενδέχεται κάποιο/κάποια από αυτά τα πρότυπα να χαρακτηρίζεται από περιορισμούς; Δηλ. να οδηγεί την εκπαιδευτική πράξη σε αδιέξοδα;
- Ποιο «πρότυπο» μπορεί να προκριθεί; Γιατί; Τι ορίζει ως βασικά ζητούμενα για το σχολείο και ποιες οι προτάσεις του για την πράξη (διδακτικές αρχές)
- Παρουσιάζει συνάφεια με τους γενικότερους στόχους της εκπαίδευσης; Μου παρέχουν τα διδακτικά εγχειρίδια δυνατότητες για το υλοποιήσω στην πράξη;

Πρώτο παράδειγμα: «Σχολείο του κόσμου»

Έχουμε κι έναν δάσκαλο ή μια δασκάλα από την πατρίδα μας. Όταν κάνουμε μάθημα μαζί τους, όσα παιδιά είναι από την ίδια χώρα μπαίνουν σε μια τάξη, μικρά μεγάλα. Οι δάσκαλοι συχνά φορούν ρούχα του τόπου τους. Κι αν φορούσαν ίδια ρούχα, πάλι δε θα έμοιαζαν μεταξύ τους. Άλλοι είναι ξανθοί, άλλοι μελαψοί, άλλοι μικροσκοπικοί, άλλοι πανύψηλοι, μερικοί με σχιστά μάτια, μερικοί με στρογγυλά. Μα όλοι είναι φίλοι μεταξύ τους.

Κάθε ομάδα μαθαίνει τη γλώσσα, τα τραγούδια, την ιστορία και τους χορούς του τόπου της. Μια μέρα την εβδομάδα βγαίνουμε από το σχολείο και κάνουμε μια μικρή παρέλαση γύρω από το τετράγωνο κρατώντας πινακίδες. Οι γείτονες κι οι περαστικοί χαμογελούν και κοιτάζουν με ενδιαφέρον τις πινακίδες μας. Μερικοί μάλιστα χειροκροτούν. Περιμένουμε τη μέρα αυτή ανυπόμονα και την ετοιμάζουμε με πολύ κέφι.

...

Μια μέρα τον μήνα κάνουμε μεγάλη παρέλαση. Περπατάμε γύρω από τέσσερα τετράγωνα και κρατάμε κάθε ομάδα τη σημαία της, τις πινακίδες με σπουδαία πρόσωπα και εικόνες με ωραία τοπία από τις χώρες μας. Εκείνη τη μέρα παρελαύνουμε φορώντας κάτι χαρακτηριστικό από τον τόπο μας: ξύλινα τσόκαρα ή ψηλές μπότες, ζωνάρι ή σάλι, σκούφο ή μαντήλα. Κάθε ομάδα τραγουδά, με τη σειρά, κάποιο τραγούδι του τόπου της, και όλοι οι περαστικοί σταματούν και μας χαιρετούν. Μια κυρία μάλιστα φίλησε συγκινημένη μια δασκάλα κι εκείνη έγινε κόκκινη σαν παντζάρι, γιατί δε συνηθίζεται να φιλιούνται στην πατρίδα της

Πίσω στο χρόνο – Δεκαετίες 1960 / 1970

- **Κοινωνικά κινήματα ταυτότητας** (π.χ. φεμινιστικό, αναπηρικό, κινήματα μεταναστών, αντιρατσιστικό)
 - **Αιτήματα αναγνώρισης της διαφοράς**
- **Εμφάνιση του Κοινοτισμού – Κριτική στον Φιλελευθερισμό & υποστήριξη πολιτικών ταυτότητας/αναγνώρισης** (πολιτικές υπέρ της *διαφοράς*)
 - **(ουδέτερη) ισότητα vs. αναγνώριση της διαφοράς**

Δικαιοσύνη ως
διανεμητική
δικαιοσύνη

Δικαιοσύνη:
πυρήνας η έννοια
της **αναγνώρισης**

Κοινοτισμός: Η θεμελιώδης σημασία της κοινότητας

Ουσιαστική προϋπόθεση τόσο για την εξέλιξη της **προσωπικής ταυτότητας** του ατόμου, όσο και για την **επίτευξη της προσωπικής του ελευθερίας**.

Αναγνώριση των ομαδικών ταυτοτήτων βάσει εφαρμογής μιας **πολιτικής της διαφοράς**

- Πολιτική αναγνώρισης και προστασίας των διαφορετικών παραδόσεων που χαρακτηρίζουν τις **ιδιαίτερες ταυτότητες** των κοινωνικών ομάδων.

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Προβληματικά σημεία:

- έχει στραμμένο το βλέμμα της περισσότερο στο παρελθόν παρά στο παρόν και στο μέλλον.
 - Επειδή **δεν λαμβάνει υπόψη της την εμπειρική πραγματικότητα των υποκειμένων** και κυρίως αυτών από οικογένειες μεταναστών (σύνθετες ταυτότητες και σύνθετοι τρόποι ζωής, άνιση μεταχείριση κλπ).
 - Επειδή **δεν μπορούμε να αγνοήσουμε ότι οι ταυτότητες κατασκευάζονται (και μέσα στο σχολείο (επηρεάζονται από τη δυναμική και την ποιότητα των παιδαγωγικών σχέσεων) και**
 - ότι οι πολιτισμικές διαφορές αποκτούν κοινωνική και ατομική σημασία/νόημα στο πλαίσιο της επικοινωνιακής κατασκευής/μετασχηματισμού και έκθεσης/παρουσίασης των ταυτοτήτων.

Κριτική από τον Habermas :

- «Οι πολιτισμικές παραδόσεις, και οι εκφρασμένοι τρόποι ζωής, αναπαράγονται» όταν πείσουν τα υποκείμενα, τα οποία πρέπει να έχουν την ελευθερία να αποφανθούν θετικά ή αρνητικά, για την αναπαραγωγή αυτών των παραδόσεων.
- «Ζω σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία σημαίνει ότι έχω τη δυνατότητα να αντιπαρατεθώ και να μετασχηματίσω την κουλτούρα της προέλευσής μου ή και ακόμη να απομακρυνθώ από αυτή» .

**Κοινοτισμός: αναγνώριση
της ομάδας**

**Κριτική Σχολή
Φρανκφούρτης: (α)
αναγνώριση ως διαδικασία
και (β) αναγνώριση ως
προϋπόθεση της
ταυτότητας του εγώ**

Ομάδα

Αυτόνομο
υποκείμενο

2^ο Παράδειγμα: Αρχαίοι μύθοι (Γλώσσα Α')

— Υπάρχει ένας αρχαίος μύθος από την Ινδία για τη θαλάσσια χελώνα, **λέει ο μπαμπάς του Σαμπέρ**. Στα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι πίστευαν ότι τρεις ελέφαντες κουβαλούσαν τη Γη στις ράχες τους. Αυτούς τους ελέφαντες τους κουβαλούσε πάνω στο καβούκι της μια τεράστια θαλάσσια χελώνα. Η χελώνα κολυμπούσε σε μια θάλασσα χωρίς αρχή και τέλος. Λένε πως, αν η χελώνα πάψει να υπάρχει, οι ελέφαντες θα χάσουν την ισορροπία τους. Τότε η Γη θα γλιστρήσει από τις ράχες τους και θα χαθεί.

— Και στην αρχαία Ελλάδα πίστευαν ότι η θαλάσσια χελώνα ήταν σπουδαίο ζώο, **λέει η μαμά του Ορφέα**. Γι' αυτό την είχαν σχεδιάσει πάνω σε νομίσματα. Έλεγαν ότι ήταν το αγαπημένο ζώο της Αφροδίτης, της θεάς της ομορφιάς.

— Παλιά οι ψαράδες πίστευαν ότι θα είχαν καλό ταξίδι αν έβλεπαν χελώνα να κολυμπάει δεξιά από τη βάρκα τους. Όταν έβλεπαν τη χελώνα αριστερά, πίστευαν ότι θα είχαν κακό ταξίδι, συμπληρώνει ο μπαμπάς της Αγγελικής.

Honneth: Αναγνωρισιακή Δικαιοσύνη (recognitive justice)

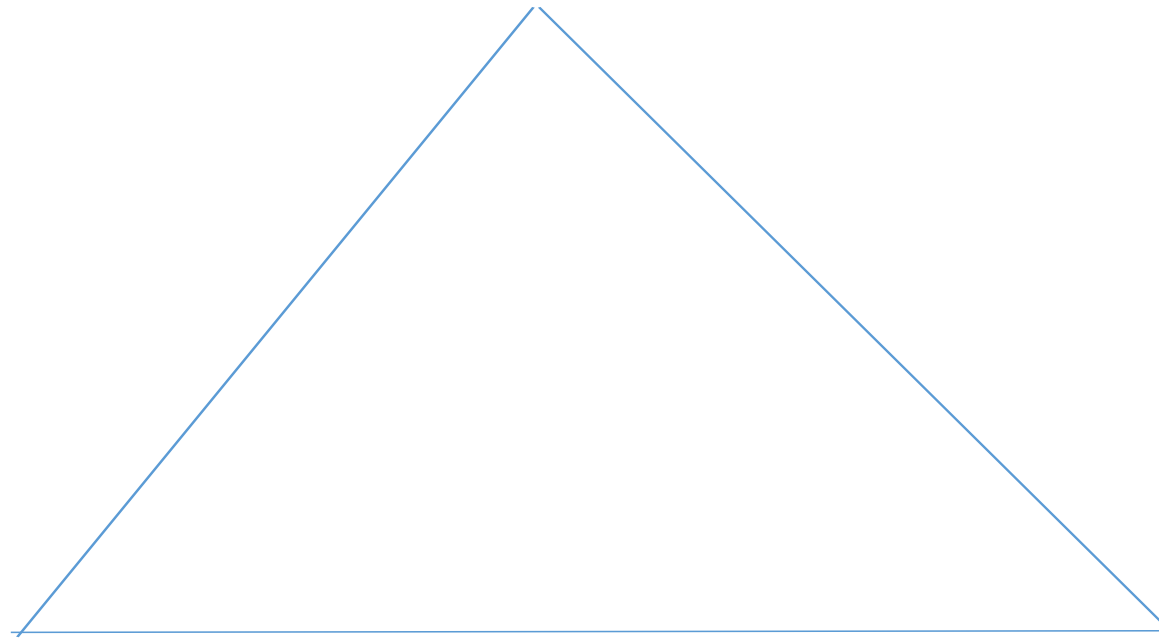
- Η **ατομική αυτοπραγμάτωση και αυτονομία** συνιστά το βασικό στόχο της ίσης μεταχείρισης όλων των ατόμων στις κοινωνίες μας (2003, 210).
- Μια κοινωνία είναι δίκαιη όταν διασφαλίζει εκείνη την **ποιότητα σχέσεων διϋποκειμενικής αναγνώρισης** που συνιστά αναγκαία συνθήκη για τη συγκρότηση μιας ακέραιης προσωπικής ταυτότητας.
- Ως πυρήνα της κοινωνικής δικαιοσύνης ορίζει τις ακόλουθες τρεις και ισότιμες μεταξύ τους μορφές αναγνώρισης: **αγάπη και φροντίδα (ενσυναίσθηση), ηθικό σεβασμό (ισοτιμία) και κοινωνική εκτίμηση (ατομική διαφορετικότητα)**.

Αναγνώριση → σχέσεις με τον εαυτό και σχέσεις με τον κόσμο (Stojanov 2006) → ακέραιος εαυτός

Μορφές Αναγνώρισης	Σχέσεις με τον εαυτό	Σχέσεις με τον κόσμο
Αγάπη/μέριμνα/φροντίδα (Ενσυναίσθηση)	Αυτό-εμπιστοσύνη	Ιδανικά
Ηθικός σεβασμός	Αυτοσεβασμός	Προτασιακή σκέψη /διατύπωση (υπο)θέσεων
Κοινωνική εκτίμηση	Αυτοεκτίμηση	Υποκειμενικές θεωρίες

Η αναφορά στις **πολιτισμικές διαφορές** - Αναζητώντας κριτικά την ισορροπία μεταξύ «κοινού» και «διαφορετικού»

«Περιοριστικός συλλογισμός»

Μοναδικότητα του
Ατόμου

Διαφορετικότητα
της Ομάδας

Διδακτικές αρχές

Προβληματισμοί - στόχοι:

- Έμφαση στο πρόσωπο και όχι στην καταγωγή (απόσταση από την ερώτηση «από που κατάγεσαι;» (βλ. βηματισμό βιβλίου Γλώσσας Α' Δημοτικού)
- Σκοπός μου είναι η δημιουργία μιας ομάδας (συμπερίληψη) και η οικοδόμηση του αισθήματος του ανήκειν - Παιδιά μεταναστών και παιδιά από ευάλωτες ομάδες το έχουν ανάγκη πολύ περισσότερο από τα «υπόλοιπα» παιδιά, αν δώσω έμφαση στην «καταγωγή» θα δημιουργήσω εμπόδια)
- Το δέσιμο της ομάδας και η συναισθηματική ασφάλεια προέχουν και αποτελούν σημαντική συνθήκη αναφοράς στις «διαφορές»

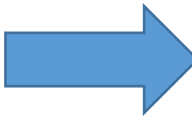
1. Η αρχή της αναγνώρισης των βιωμένων πολιτισμικών διαφορών

- Σύμφωνα με αυτή την αρχή έχει ιδιαίτερη σημασία για τις μαθήτριες και τους μαθητές να παρουσιάσουν και να μιλήσουν **για πολιτισμικές διαφορές**, οι οποίες αποτελούν προσωπικά βιώματα και συνεπώς στοιχεία της υπό ανάπτυξη ταυτότητάς τους (**Δεν ξεχνάμε**: έχουμε μπροστά μας παιδιά σε διαδικασία προσωπικής ανάπτυξης, η ταυτότητά τους δεν αναπτύσσεται έξω από τις σχέσεις μας μαζί τους).
- Για αυτές τις διαφορές και μόνο είναι παιδαγωγικά σκόπιμο να μας μιλήσουν, καθώς τις γνωρίζουν καλά και μπορούν να μας τις εξηγήσουν, στο πλαίσιο βέβαια ενός μαθησιακού περιβάλλοντος που τα προσκαλεί να μιλήσουν.

Μαθησιακό περιβάλλον - Η διδακτική αρχή της έμμεσης αναφοράς στις πολιτισμικές διαφορές

- Ενασχόληση με θέματα που βρίσκονται εντός του ορίζοντα των ενδιαφερόντων μάθησης και των εμπειριών όλων των μαθητριών/μαθητών (**οικουμενικά θέματα**)
- Πρόσκληση για συμμετοχή όλων των μαθητριών και μαθητών, ως συγκεκριμένων προσώπων που καλούνται να καταθέσουν δικές τους απόψεις, οπτικές, ερμηνείες και γνώσεις.

• Το «διαφορετικό» ως μια «άλλη» οπτική πάνω στο «οικουμενικό» (κοινό)

 Οι «διαφορές»: ατομικά βιώματα, γνώσεις από την οικογενειακή κουλτούρα, βιώματα από τη ζωή στην κοινωνική ομάδα, προσωπικοί αναστοχασμοί / αντιλήψεις / επιθυμίες / υποθέσεις κλπ.

Η διδακτική αρχή των πολλαπλών οπτικών (πολυπροοπτικότητα/πολυπρισματικότητα):

➤ Προέρχεται από τη διδακτική της ιστορίας

Ορίζεται ως βασική αρχή για την ουσιαστική μάθηση (διεύρυνση του ορίζοντα θέασης του κόσμου): *«Η μάθηση αποκτά νόημα ως πράξη μόνο εάν οδηγεί στην ανακάλυψη ενός νέου ορίζοντα, ο οποίος με τη σειρά του συμβάλλει σε μια καλύτερη κατανόηση του κόσμου, καθώς και σε μια διευρυμένη και διαφοροποιημένη ερμηνεία της ίδιας της εμπειρίας του ατόμου. Όποιος μαθαίνει κάτι καινούριο, βλέπει τον κόσμο με άλλα μάτια, αποκτά νέες οπτικές, οι οποίες τροποποιούν και οξύνουν την άποψή του για τον κόσμο» (Duncker 2015).*

Διαπολιτισμική διδασκαλία: τα βήματα

Θεωρία της
Αναγνώρισης

Μαθησιακό
περιβάλλον:
Οικουμενικό
θέμα
(θα βρούμε
πολλά στα
εγχειρίδια της
Γλώσσας)

Αρχή: Έμμεση
αναφορά στο
«διαφορετικό»

Αρχή:
Πολλαπλές
οπτικές

Στόχος και διαδικασία:

**ΣΤΟΧΟΣ:
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ:**

- Ενσυναίσθηση
- Σεβασμός
- Κοινωνική εκτίμηση

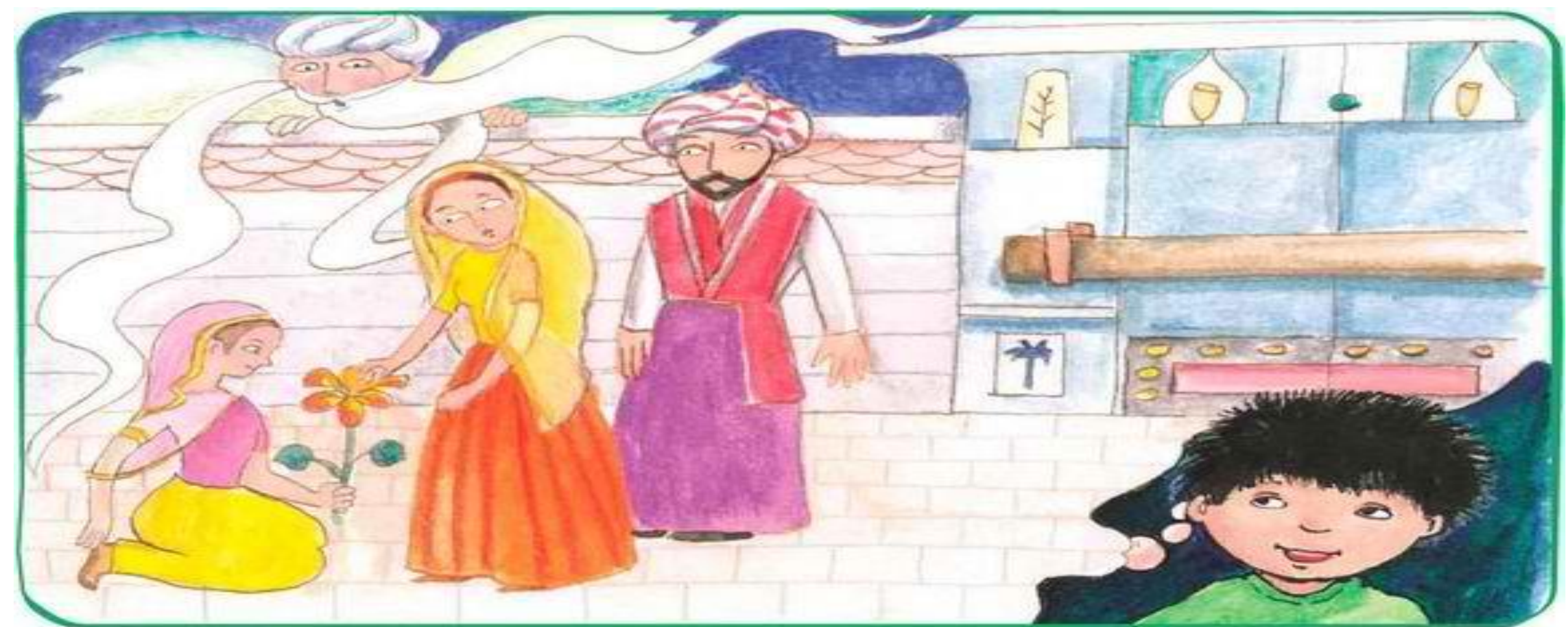
ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

- Επίκεντρο το «πρόσωπο»
- Οικουμενικό θέμα
- Βασικές αρχές

ΙΚΑΝΑΠΟΙΩ

- Ενσυναίσθηση
- Σεβασμός
- Κοινωνική εκτίμηση

Το παραξενό ταξίδι της Συννεφένιας (Γ ωσσα Α΄): **Ξερω**
και εγώ ένα παραμύθι για τον άνεμο
και τη βροχή (Σαμπέρ) – Το περιβάλλον μάθησης
προσκαλεί...

Honneth (2015):

«Η αναγνώριση προηγείται της γνώσης»

Σας ευχαριστώ

Βιβλιογραφία

1. Axel Honneth (2015). Verdinglichung. Suhrkamp Verlag
2. Axel Honneth (2006). Reification: A Recognition-Theoretical View.
https://tannerlectures.utah.edu/documents/a-to-z/h/Honneth_2006.pdf
3. Nancy Fraser & Axel Honneth (2003). Redistribution or Recognition?: A Political-Philosophical Exchange.
4. Anna Allufi Pentini (2011). Διαπολιτισμικό Εργαστήριο. Αθήνα: Διάδραση.
5. Krassimir Stojanov (2006). Bildung und Anerkennung. Springer Verlag.
6. Krassimir Stojanov (2019). Children's Ideals as a Philosophical Topic
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/edth.12371>
7. Krassimir, Stojanov (2007). Intersubjective Recognition and the Development of Propositional Thinking. Journal of Philosophy of Education 41(1):75 – 93. DOI:10.1111/j.1467-9752.2007.00545.x